

Asia: VNS 1/2021 vp Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko
Viite: Eduskunnan sivistysvaliokunnan pyyntö kirjallisesta asiantuntijalausunnosta 25.5.2021

Taiteidentutkimuksen seurojen neuvottelukunta kiittää mahdollisuudesta lausua Valtioneuvoston koulutuspoliittisesta selonteosta ja toteaa siitä seuraavaa.

Yleistä

Valtioneuvoston laatima koulutuspoliittinen selonteko on laaja, kunnianhimoinen ja sen tavoitteet ovat pääosin erittäin kannatettavia. Huomiota ja huolta kuitenkin kiinnittää nykytilan ja korkealle viritettyjen tavoitteiden välinen suuri kuilu erityisesti taloudellisten resurssien näkökulmasta, mikä vähentää selonteon uskottavuutta. Selonteon lähtökohtana olisi tullut olla realistinen, analyttinen ja kaunistelematon kuva lähtötilanteesta, ja tiekartassa olisi tullut esitellä konkreettisia linjauksia siitä, miten Suomessa päästään muiden Pohjoismaiden tasolle koulutuksen ja tutkimuksen resursoinnissa. Kuten selonteossa (s. 7) mainitaan, maamme koulutusmenojen bruttokansantuoteosuus on pienentynyt OECD-maita ja Pohjoismaita enemmän ja on muita Pohjoismaita alhaisempi. Suomessa mahdollisuudet oppia ja tehdä tutkimusta ovat käytännössä heikentyneet 2000-luvun alkuun ja useisiin verrokkimaihin verrattuna. Se, miten tilanne korjataan 2030-lukua kohden, jää selonteossa kuvaamatta. Suomi ei voi olla maa, joka pystyy muita pienemmillä resursseilla tekemään maailmanluokan tuloksia. Selonteon olisi tullut arvioida tulevaisuutta myös niukkenevien resurssien ja siten matalamman kunnianhimon skenaarion näkökulmasta.

Selonteossa (s. 3) todetaan sivistykseen kuuluviksi tiedolliset, eettiset ja demokraattiset ulottuvuudet. Tällaisenaan määritelmä on liian kapea ja sivuuttaa esteettisyyden ja kulttuurisensitiivisyyden ulottuvuudet. Maamme kansainvälistymisen tavoitteen kannalta (s. 9) on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, että korkeakoulutetuilla on laaja ymmärrys niin oman kuin muiden maiden taiteesta ja kulttuuriperinnöstä. Tässä sivistystyössä on taiteiden- ja kulttuurintutkimuksen yliopistollisilla oppiaineilla keskeinen merkitys, ja ne ovat myös opiskelijoiden suosimia sivuaineita.

3.3 Korkeakoulutus

Korkeakoulutuksen lisäämisen tarve osaamisen sekä koulutuksellisen tasa-arvon ja saavutettavuuden näkökulmasta on ymmärrettävä. Neuvottelukunta muistuttaa kuitenkin, että korkeakouluissa edelleen näkyvät edellisten vuo-

sien suurten koulutusleikkausten ja monien YT-neuvottelukierrosten negatiiviset vaikutukset. Tukihenkilöstön vähennykset ja irtisanomiset ovat merkinneet kyseisten tehtävien valumista lisävastuina opetus- ja tutkimushenkilöstölle, ryhmäkokoja on kasvatettu, henkilöstöresursseja vähennetty koulutusalaan riippuen merkittävästi, vapautuneita opetusvirkoja ja professuureja jäädytetty esimerkiksi humanistisilla aloilla ja taiteiden tutkimuksessa, tuntiopetukseen ei ole käytettävissä lainkaan resursseja ja oppiaineita yhdistetty taloudellisten säästöjen, ei opiskelijoiden tai työelämän tarpeista käsin.

Korkeakoulupolitiikan ja sen tulosten kannalta on ongelmallista, jos selonteon tavoitteet ja nykytodellisuus ovat jo lähtökohtaisesti erittäin kaukana toisistaan. Ylikuormittunut henkilöstö ei voi tuottaa selonteossa linjattuja tuloksia, jos korkealle tavoitetilalle ei löydy tosiasiallista katetta parantuneiden taloudellisten tai henkilöstöresurssien myötä. Myös kansainvälisten tutkimuksen suorittajien kotouttaminen edellyttää taiteen ja kulttuurin tutkimuksen opetukselle laajamittaista lisäresursointia alan oppiaineisiin, Avoimeen yliopistoon ja vapaaseen sivistystyöhön.

3.4 Tiede ja tutkittu tieto

On tärkeää, että selonteossa asetetaan tavoitteita tutkimuksen ja tutkimusympäristöjen kehittämiseksi sekä TKI-intensiivisyyden ja tutkimuksellisen kunnianhimon nostolle. Tavoiteltua huippuosaamista ja kansainvälistä vetovoimaa ei synny pelkästään muoti-ilmiöitä ja trendejä seuraamalla, vaan huolehtimalla syvällistä osaamisen kehittymisestä tasapainoisesti kaikilla tutkimusaloilla. Akateemisen koulutuksen tulee perustua tutkimukseen myös pienemmillä tieteenaloilla, ja resursseja on vahvistettava sillä tasolla, jossa yliopistojen tulos, tutkimus, opetus ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus tehdään eli oppiaineissa, ei tiedekunnissa tai keskushallinnossa.

Selonteossa tavoitellaan edelleen neljän prosentin BKT-osuutta tutkimukselle ja tutkimusinvestointeihin, mutta uutta näkemystä ei ole siitä, miten tämä pitkäaikainen tavoite vihdoin voitaisiin saavuttaa. Selonteko nojautuu hieman ylioptimistisesti ajatukseen yksityisten investointien lisääntymisestä. Kaikilla tärkeillä tutkimusaloilla ei ole suoraa yrityskytkentää, vaan tiedon intressi on – ja sen on tarkoituksenmukaista olla – nimenomaan julkisella vallalla.

Selonteossa mainittu (s. 39) luovan tieteellisen, taiteellisen ja kulttuurisen toiminnan ennakoluulon hyödyntäminen edellyttää arvostuksen lisäksi konkreettisia panostuksia tai vahvaa ohjausta. Kansainvälisesti on näkyvissä, että esimerkiksi lääketieteen, tekniikan ja kauppatieteen korkeakouluopin-
toihin sisällytetään humanistisia ja taideaineita (esim. kasvava tutkimusala

Health Humanities). Neuvottelukunta esittääkin huolensa erityisesti taide- ja kulttuurialojen korkeakoulutuksen ja tieteellisen tutkimuksen tulevaisuuden puolesta. Niitä tarvitaan suomalaisen osaamisen kunnianhimoisessa kehittämisessä, mutta juuri ne ovat joutuneet nykyisen korkeakoulupolitiikan takia suureen ahdinkoon.

3.5 Vapaa sivistystyö

Vapaa sivistystyö on yksi suomalaisen sivistyksen, tasa-arvon ja koulutuksen saavutettavuuden perusta. Neuvottelukunta kannattaa sen valtionosuuksien vahvistamista ja rahoituksen ennakoitavuuden parantamista.

3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus

Neuvottelukunta pitää tärkeänä taiteen perusopetusta ja sen parissa saatuja kokemuksia osana harrastustoimintaa, alueellista tasa-arvoa ja koulutuksen saavutettavuutta. Taiteen perusopetus tarjoaa tärkeän väylän, paitsi taideopintoihin, myös taiteiden tutkimuksen uralle korkeakouluissa ja kulttuurielämän eri tehtävissä.

3.9 Opintotuki

Korkeakoulujen oppilasmäärän lisääminen ja opintojen määräaikojen tavoitteellinen parantaminen edellyttävät, paitsi opiskelijoiden opintososiaalisen aseman parantamista (s. 56), myös opetushenkilökunnan määrän palauttamista koulutusleikkauksia edeltävälle tasolle ja sen varmistamista, että tutkimusvapaalla olevalle opetushenkilökunnalle on mahdollista palkata sijainen. Yliopistojen opetus- ja tutkimushenkilökunta ainakin pienillä tieteenaloilla, kuten taiteiden tutkimuksessa, on jo nykyisellään supistunut minimiin. Myös monet sinänsä kannatettavat lakiuudistukset, kuten esimerkiksi saavutettavuus, merkitsevät käytännössä lisätyötä, joka on poissa opetuksen resursoinnista. Opintojen määräajoissa pysymisen tavoite ei myöskään ole realistista oppiaineissa, joissa esimerkiksi eläköitymisen ja vapautuvien virkojen jäädyttämisen takia on vajaa miehitys jopa useita vuosia.

Opiskelijoiden opiskelijakyvyn vahvistaminen edellyttää opintososiaalisten etujen turvaamisen lisäksi henkilökunnan resursointia sinne missä opinnot suoritetaan eli oppiaineissa. Opiskelijoiden hyvinvointi rakentuu ennen kaikkea yhteisöllisyydestä, jota vahvistavat omalta tieteenalalta saatu laadukas ja linjakas opetus. Se perustuu tutkimukseen, opettajien pedagogiseen osaamiseen ja heidän voimavaroihinsa. Opiskelukyvyn vahvistaminen tulisi integroida entistä vahvemmin osaksi tieteenalojen tutkintovaatimuksia ja sisällönopetusta.

4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät

Luova oppiminen muutoksen hallitsemiseksi (s. 69) edellyttää tieteellisen, taiteellisen ja kulttuurisen opetuksen ja tutkimuksen vahvistamista korkeakouluissa. Tällä hetkellä yhdellekään taiteiden tutkimuksen alalle tai oppiaineelle ei ole määritelty koulutusvastuuta mihinkään yliopistoon, kun esimerkiksi monien kieliaineiden koulutusvastuita on useilla yliopistoilla.

Neuvottelukunta painottaa lausunnossaan, että on Suomen etu vaalia poliittisen ohjauksen avulla taiteiden tutkimuksen asemaa tiedeyliopistoissa, jotta korkeakoulujen profiloinnissa poisvalinnat eivät vahingossa hävitä kokonaisia tutkimusaloja. Alojen tulevaisuuden turvaamiseksi on tarpeen määritellä yliopistoihin taiteiden tutkimuksen alojen koulutusvastuut asetustasolla.

Kunnioittavasti

Taiteidentutkimuksen neuvottelukunta

Tuire Ranta-Meyer, FT, MuM, dos.
Suomen musiikkitieteellinen seura ry.

Susanna Aaltonen, FT, dos.
Taidehistorian seura ry.

Mikko-Olavi Seppälä, FT, dos.
Teatterintutkimuksen seura ry.